

**ХАРКІВСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН,
ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА
ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 90-річчю з дня народження член-кореспондента
НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії,
Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук,
професора **О. І. Процевського**
(Харків, 5 квітня 2019 року)*

Харків
«Юрайт»
2019

УДК 349.2:364.3
ББК 67.305
А 43

Відповідальний за випуск доктор юридичних наук,
професор *О. В. Москаленко*

Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю з дня народження чл. кор. НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. О. І. Процевського (Харків, 5 квітня 2019 року). – Харків : Юрайт, 2019. – 508 с.

ISBN 978-617-7450-09-1

5 квітня 2019 року кафедрою цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди проведена міжнародна науково-практична конференція, присвячена 90-річчю член-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського Олександра Івановича.

У матеріалах збірника представлені результати наукових досліджень вчених, присвячених актуальним проблемам трудового права та права соціального забезпечення.

Видання адресоване вченим, аспірантам, докторантам, викладачам закладів юридичної освіти, працівникам суду, адвокатури, органам юстиції, співробітникам Державної служби з питань праці України та Державної служби зайнятості України, практикуючим юристам, громадським діячам, профспілковим активістам, іншим особам, які вивчають трудове право і право соціального забезпечення і застосовують на практиці відповідне законодавство.

ISBN 978-617-7450-09-1

УДК 349.2:364.3

ББК 67.305

© Харківській національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, 2019

© «Юрайт», оформлення, 2019

УДК 349.3

*Кучма Ольга Леонідівна,
професор кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, доцент*

ЩОДО НАЛЕЖНОСТІ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ ГАРАНТІЇ: ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. ... Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1].

На практиці неодноразово виникають ситуації, коли законодавець скорочує види виплат чи зменшує їх розмір (трудові відносини, соціальне забезпечення). Постає питання про конституційність таких змін чинного законодавства з огляду на статтю 22 Конституції України, відповідно до якої не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів.

Для вирішення цього питання слід визначити за якими ознаками слід кваліфікувати соціальне забезпечення, право на яке належить до конституційної гарантії.

Вищезгадане питання неодноразово було предметом розгляду у Конституційному Суді України.

Так, Рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо законності зменшення розміру вихідної допомоги, яка передбачалась Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Конституційний Суд України прийшов до наступних висновків.

«Конституційний Суд України вважає, що за своєю правовою природою вихідна допомога є разовою формою матеріальної винагороди при

виході судді у відставку. Вона виплачується з метою забезпечення йому належних соціально-побутових умов, а також для стимулювання осіб, які перебувають на посаді судді, до довгострокового виконання ними професійних обов'язків. Вихідна допомога не належить до таких конституційних гарантій незалежності суддів, як суддівська винагорода чи довічне грошове утримання, оскільки не є основним джерелом матеріального забезпечення суддів, не має постійного характеру та не покриває соціальних ризиків, пов'язаних, зокрема, із хворобою, інвалідністю, старістю. У зв'язку з цим парламент повноважний встановлювати вихідну допомогу та визначати її розмір» [2].

У справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо законності скасування пільг для ветеранів праці та осіб, які мають «особливі трудові заслуги перед Батьківщиною» Конституційний Суд України у рішенні констатував наступне: «...надання ветеранам праці та особам, які мають «особливі трудові заслуги перед Батьківщиною», певних пільг зумовлено не втратою ними працездатності, безробіттям, відсутністю достатніх засобів для існування, тобто тими соціальними ризиками, про які йдеться у частині першій статті 46 Конституції України, а необхідністю визнання їх трудових заслуг у професійній діяльності, пов'язаних з багаторічною працею, чи «особливих трудових заслуг перед Батьківщиною», а отже, забезпечення вказаних осіб пільгами є формою винагороди за їх трудові заслуги («особливі трудові заслуги перед Батьківщиною»). ... Конституційний Суд України виходить з того, що в кожному конкретному випадку має бути встановлено, чи пов'язані пільги з неможливістю особи мати заробіток, втратою такого заробітку або недостатнім рівнем життєвого забезпечення особи та непрацездатних членів її сім'ї, а також чи спрямовані вони на забезпечення достатніх умов життя, сумісних із людською гідністю. ... Отже Верховна Рада України виходячи із існуючих фінансово-економічних можливостей держави та з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства має змогу запроваджувати, змінювати, скасовувати або поновлювати такі пільги, оскільки вони не мають фундаментального характеру, а отже, не можуть розглядатися як конституційні права, свободи та гарантії їх реалізації» [3].

Дискусійно стверджувати, що пенсіонер має достатній рівень життєвого забезпечення, оскільки його дохід дорівнює прожитковому мінімуму для непрацездатних осіб (з 01.01.2019 року становить 1497 грн.

[4]). Для визначення у особи достатності рівня життєвого забезпечення варто мати показники прожиткового мінімуму, які відповідають сучасній ціновій політиці.

Дане рішення Конституційного Суду України не було одностайно схвалено суддями (4 окремі думки суддів Конституційного Суду України). Зокрема, судді наголошували, що оскільки положення статті 22 Конституції України забороняють законодавцю погіршувати становище людини у суспільстві та закріплюють принцип недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, то не можуть бути звужені не тільки конституційні, а й усі права та свободи, передбачені законами України (відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України ці права та свободи так само, як і їх гарантії, визначаються виключно законами України), та зміст і обсяг конституційних прав і свобод розкривається не тільки в Основному Законі України, а й в інших законах України [5].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо за можливе визначити ознаки, за сукупністю яких, на думку Конституційного Суду України, слід кваліфікувати соціальне забезпечення, право на яке є конституційною гарантією. Такими ознаками є наступні:

1. Соціальнозабезпечення має бути основним джерелом забезпечення (не виключено наявність і інших джерел, адже основне не значить єдине, проте інші джерела не повинні бути більшими за розміром забезпечення).

2. Соціальнозабезпечення має постійний характер (постійність передбачає певну систематичність, регулярність надання, тривалість систематичності, регулярності на законодавчому рівні не визначена; не тимчасовий характер).

3. Соціальне забезпечення здійснюється у разі настання соціального випадку (їх перелік визначений у статті 46 Конституції України та не є вичерпним, оскільки Конституція України передбачає також визначення у законах України).

Позиції Конституційного Суду України є дискусійними та потребують переосмислення і перегляду зважаючи на баланс інтересів особи, суспільства та держави, динамічності та стабільності соціального забезпечення тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4947>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 19 листопада 2013 р. №10-рп/2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-13/ed20140122#n45>.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року №76-VIII від 22 травня 2018 р. №5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18>.

4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 23 листопада 2018 р. №2629. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>.

5. Окрема думка у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року №76-VIII від 22 травня 2018 р. №5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na05d710-18#n23>.